

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

5-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/5 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy

kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Abdullaev Ulugʻbek Saydanovich</i> OʻRTA ASRLAR YOZMA MANBALARIDAGI ETNIK NOMLAR	10-14
<i>Shukurillayev Yunus Asrorovich</i> BUXORO AMIRLIGIDA CHEGARALARNI QOʻRIQLASH, QOROVULLIKNI OʻTASH VA XAVFSIZLIKNI TAʼMINLASH MASALALARI TAHLILI	15-19
<i>Рахманкулова Адолат Хушбаковна</i> ИСТОРИЯ ГРЕЧЕСКОЙ ДИАСПОРЫ УЗБЕКИСТАНА: СПЕЦПЕРЕСЕЛЕНЦЫ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ЭМИГРАНТЫ	20-25
<i>Xusanov Xabibullo Hakimovich</i> OʻZBEKISTON MILLATLARARO MUNOSABATLARIDAGI ZIDDIYATLI VAZIYAT VA MILLIY MADANIY MARKAZLARNING TASHKIL QILINISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI	26-30
<i>Toshov Kamoliddin, Xurramova Sabrina Abdurashidovna</i> THE PROBLEM OF CHILD NEGLECT DURING THE SECOND WORLD WAR	31-38
<i>Atamuratova Dilafruz Rashidovna</i> THE FORMATION OF THE PRESS OF THE KhPSR AND THE ESSENCE OF SOCIAL PROBLEMS IN IT	39-42
<i>Nazirov Baxtiyor, Moʻminov Nodirbek Botir oʻgʻli</i> IMOMQULIXON DAVRI ASHTARXONIYLAR DAVLATINING IJTIMOIY-IQTISODIY VA HARBIY-SIYOSIY HAYOTI	43-48

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Исламутдинов Вадим</i> СОСТОЯНИЕ И НАПРАВЛЕНИЯ СНИЖЕНИЯ БЕДНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	49-54
<i>Melibaeva Gulxon Nazrullayevna</i> BENCHMARKING KICHIK INNOVATION BIZNESNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA SAMARALI VOSITASI SIFATIDA.....	55-65
<i>Ульмас Ибрагимов</i> ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЙ МОДЕЛИ МАЛОГО БИЗНЕСА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	66-75

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Salomova Hakima Yusupovna</i> MEʼYOR KATEGORIYASINING BIOSFERANI ASRASHDAGI AMALIY AHAMIYATI	76-83
<i>Djumanioyozova Dilfuza, Ibraximova Dilorom</i> YURIDIK TAʼLIM VA YURIDIK KLINIKA FAOLIYATIDA AXLOQIY TARBIYA.....	84-90
<i>Djoʻraev Anvar Muxamadiyevich</i> IJTIMOIY BILISH DARAJALARINING MEZONLARI	91-96

<i>Каримова Гулчехра Самадовна</i> ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ ЗАДЕРЖКИ ПОЛОВОГО РАЗВИТИЯ У ПОДРОСТКОВ: МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ СИНТЕЗ МЕДИЦИНСКИХ ДАННЫХ И АНТРОПОЛОГО- ЭТИЧЕСКИХ.....	97-101
<i>Гайбуллаев Жавлон Шавкатович</i> ДЫХАНИЕ КАК ЗЕРКАЛО ДЕТСТВА: ФИЛОСОФСКИЙ ВЗГЛЯД НА РЕЦИДИВИРУЮЩИЕ РЕСПИРАТОРНЫЕ ИНФЕКЦИИ.....	102-105
<i>Yusupaliyev Orzimurod Odilovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLARNING AHAMIYATI.....	106-110
<i>Taylyakova Feruzaxon Sultanovna</i> O'ZBEKISTONDA OILAVIY BIZNESNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI.....	111-116
<i>Yusupova Ranoxon Tolibjonovna</i> TEXNIK TARAQQIYOT AXLOQIY-STRATEGIK RESURS SIFATIDA.....	117-120
<i>Yarashov Sarvar Norqul o'g'li</i> SHAXSNING SHAKLLANISHIGA AXLOQIY IDEALLAR VA JAMIYATDA MAVJUD QADRIYATLARNING TA'SIRI	121-125
<i>Shokirov Toxirjon, Maxmudov Shoxrux</i> ZARDUSHTIYLIK DININING VUJUDGA KELISHI VA UNDA MADANIYAT VA SAN'AT FALSAFASI	126-130
<i>Ахмедова Дилбар, Шавкатова Ширин</i> ПЕРВЫЕ ШАГИ В МИКРОМИРЕ: ФИЛОСОФСКИЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ О ДИСБИОЗЕ И АЛЛЕРГИИ У МЛАДЕНЦЕВ.....	131-135
<i>Kurbanbaeva Ulbosin Jumag'aliyeva</i> EKOLOGIK TARBIYANING GUMANISTIK MOHIYATI.....	136-139
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Muqumova Dilafruz</i> IRFONII SAYRU SULUKNING JA'FAR MUHAMMAD TERMIZIY SHE'RIYATIDAGI MODERNISTIK TASVIRI VA TALQINI.....	140-147
<i>Xo'jamqulov Anvar, Tog'ayeva Shoxnoza</i> TAXAYYUL OLAMI TAHLILLARI.....	148-159
<i>Murodova Iroda, Khamidov Tokhirjon</i> ANALYSIS OF THE LINGUOCOGNITIVE ASPECT OF THE SEMANTICS OF METAPHORICAL INNOVATIONS	160-163
<i>Mamatova Feruza Maxammadovna</i> FENOMENOLOGIYA, FENOMEN VA ULARNING ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDAGI TALQINI	164-168
<i>Burxonova Gulmira Olimjon qizi</i> TURLI TIZIMLI TILLARDA SOTSIOMADANIY BIRLIKLAR SHAKLLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA TASNIFI	169-172
<i>Berdikulova Shaxnoza, Ruzmatova Gulnara</i> BOG'LOVCHILAR VA TINISH BELGILARINING PRAGMATIK KUCHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	173-177
<i>Musurmonova Barchinoy Hasan qizi</i> FORS MATNSHUNOSLIGI TARAQQIYOTINING TARIXIY ILDIZLARI.....	178-182

<i>Яркулова Фотима Усмановна</i> ОДНОРОДНЫЕ ЧЛЕНЫ ПРЕДЛОЖЕНИЙ.....	183-186
<i>Jo'raqulova Rayhon Xolboyevna</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA LEKSIK BIRLIKLAR OBRAZ VA RAMZLARNI YUZAGA KELTIRUVCHI VOSITALAR.....	187-190
<i>Musoeva Hayitgul Urokovna</i> THE LINGUO-STYLISTIC ANALYSIS OF THE WORD "HEART" IN ENGLISH LANGUAGE BASED ON THE NOVEL "PRIDE AND PREJUDICE".....	191-195
<i>Yuldasheva Kamola</i> SINXRON TARJIMA JARAYONIDA QO'LLANILADIGAN PSIXOFIZIOLOGIK STRATEGIYALAR.....	196-202
<i>Matkarimova Malika Oybek qizi</i> HOW TO TEACH ENGLISH USING SIMPLE SCIENCE EXPERIMENTS.....	203-206
<i>Kamola Hatamova</i> HUIJATCHILIK TARAQQIYOTINING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	207-210

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Uralov Sharof Urazaliyevich</i> PROBATSIIYA INSPEKTORLARIGA MA'MURIY BAYONNOMA TUZISH VAKOLATINI BERISHNING HUQUQIY ASOSLARI VA AMALIY AHAMIYATI	211-216
<i>Mamatmurodov Farrux</i> METHODS OF RESOLVING DISPUTES ARISING FROM ISLAMIC FINANCE SERVICES. INTERNATIONAL EXPERIENCE	217-222
<i>Муталипова Лола Фархадовна</i> СМАРТ-КОНТРАКТЫ И БЛОКЧЕЙН: ВЫЗОВЫ ДЛЯ ДОГОВОРНОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....	223-234
<i>Нормуродова Азиза Азимжон кизи</i> ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ .	235-241
<i>Abdullayeva Parvina Baxrilloyevna</i> RAQAMLI PLATFORMALARDAGI BANDLIKNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH	242-246

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Ismaylov Azerbay Saparniyazovich</i> RAQAMI IQTISODIYOT SHAROITIDA QORAQALPOQ XALQ AN'ANALARIDAGI MAVJUD PEDAGOGIK USULLAR TRANSFORMATSIYASI.....	247-252
<i>Namozova Dilorom Tursunovna</i> MUSIQA TA'LIMIDA TALABALARDA IJODIY QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MOHIYATI	253-261
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> РОЛЬ ГУМАННОЙ ПЕДАГОГИКИ В ПРЕОДОЛЕНИИ АГРЕССИИ И ОТЧУЖДЕНИЯ СРЕДИ ШКОЛЬНИКОВ	262-266
<i>Gaziev Baxromjon Valievich</i> OT SPORTIDA MALAKALI CHAVANDOZLARNI TAYYORLASH MUAMMOLARI	267-273

<i>Toshtemirova Mohichehra G'olibjon qizi</i> DIZAYN TA'LIMINING XALQARO TAJRIBASI: O'QUV DASTURLARI VA PEDAGOGIK YONDASHUVLAR TAHLILI.....	274-279
<i>Rakhmonova Dilnura Saidovna</i> TEXNIK OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNING KREATIV FIKRLASHINI TAKOMILLASHTIRISH IMKONIYATLARI: AMALIYOT VA TAJRIBA.....	280-286
<i>Yakubova Barno Baxtiyorovna</i> MUSTAQIL VA IJODIY ISHLASH FAOLIYATLARINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISH.....	287-290
<i>Rixsiboyev Behzod Alisherovich</i> IJTIMOIY BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA MADANIY PLYURALIZMNING O'RNI	291-295
<i>Islamova Moxichexra Bekmurzayevna</i> TALABLARNI TANQIDIY FIKRLASHGA UNDOVCHI O'QITUVCHI STRATEGIYALARI	296-301

Received: 2 June 2025
Accepted: 15 June 2025
Published: 30 June 2025

Article / Original Paper

THE PRAGMATIC FORCE OF CONJUNCTIONS AND PUNCTUATION MARKS: A CASE STUDY OF UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES

Berdikulova Shaxnoza Ruziqulovna

Lecturer at the Kattakurgan Branch of Samarkand State University

E-mail: mehridinsheer2018@gmail.com

Ruzmatova Gulnara Kulmamatovna

Lecturer at the Kattakurgan Branch of Samarkand State University

E-mail: ruzmatova_gulnara@mail.ru

Abstract. This article examines the pragmatic functions of conjunctions and punctuation marks in Uzbek and English. In addition to creating grammatical structures, conjunctions play an important role in expressing the speaker's intention, attitude, and emotions in discourse. They contribute to meaning-making at locutionary, illocutionary, and perlocutionary levels. Punctuation marks especially in English act as independent participants in this process, conveying visual and emotional cues. A cross-linguistic comparative analysis serves to uncover the deeper layers of communication facilitated by these elements.

Keywords: conjunctions, punctuation marks, pragmatics, syntax, Uzbek language, English language, communication, means of expression.

BOG'LOVCHILAR VA TINISH BELGILARINING PRAGMATIK KUCHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA

Berdikulova Shaxnoza Ruziqulovna

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi

Ruzmatova Gulnara Kulmamatovna

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek va ingliz tillarida bog'lovchilar va tinish belgilarining pragmatik funksiyalari o'rganiladi. Bog'lovchilar grammatik struktura yaratishdan tashqari, nutqda so'zlovchining niyati, munosabati va hissiyotini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Ular lokutsion, illokutsion va perlokutsion darajalarda ma'no hosil qilishga xizmat qiladi. Tinish belgilar esa, ayniqsa ingliz tilida, bu jarayonda mustaqil ishtirokchi bo'lib, vizual va emotsional ishoralarni yetkazadi. Tillararo qiyosiy tahlil ushbu unsurlar orqali muloqotning chuqur qatlamlarini yoritishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: bog'lovchilar, tinish belgilar, pragmatika, sintaksis, o'zbek tili, ingliz tili, kommunikatsiya, ifoda vositalari.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI5Y2025N29>

Kirish. Til inson tafakkurining ifoda vositasi, muloqot va axborot uzatishning asosiy vositasi bo'lib, uning har bir unsuri, jumladan, bog'lovchilar va tinish belgilari ham o'ziga xos kommunikativ hamda pragmatik yuklamaga ega. Har bir tildagi bog'lovchi vositalar va tinish belgilarining qo'llanilishi nafaqat grammatik tuzilishga, balki matnning ma'no uzatishdagi aniqligi, ohangdorligi va nutqiy vaziyatga mosligiga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, matn

pragmatikasida bu unsurlar muloqot ishtirokchilari o'rtasida axborotni aniq, lo'nda va maqsadga muvofiq yetkazishda muhim rol o'ynaydi. O'zbek va ingliz tillari tipologik jihatdan farq qiluvchi tillar bo'lsa-da, ularning har ikkida bog'lovchilar va tinish belgilarining nutqiy-pragmatik imkoniyatlari mavjud bo'lib, bu imkoniyatlarni qiyosiy tahlil qilish tilshunoslikda muhim masala hisoblanadi. Ushbu maqolada aynan shu unsurlar – bog'lovchilar va tinish belgilarining pragmatik funksiyalari tahlil qilinadi va ular o'zbek hamda ingliz tillaridagi qo'llanilishi misolida solishtiriladi. Maqolaning asosiy maqsadi – bu unsurlarning muloqotdagi roli, axborot uzatishdagi samaradorligi hamda nutq madaniyatidagi ahamiyatini yoritishdan iborat [5].

Tilshunoslikda bog'lovchilar va tinish belgilari ko'pincha gap tuzilmasining "texnik" yoki yordamchi unsurlari sifatida qaraladi. Ular grammatik tuzilmani barqarorlashtirish, fikrlar orasidagi munosabatni ko'rsatish kabi funksiyalarni bajaradi. Biroq zamonaviy pragmatik tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, bu unsurlar faqat sintaktik yoki stilistik vosita emas, balki nutqning chuqur muloqotiy qatlamini ochib beruvchi, so'zlovchi va tinglovchi o'rtasidagi psixologik, ijtimoiy va madaniy kontekstni ifodalovchi vositalardir. Ya'ni, bog'lovchilar va tinish belgilar tilshunoslikning faqat strukturaviy emas, balki pragmatik darajasida ham muhim rol o'ynaydi.

Masalan, o'zbek tilidagi "lekin" bog'lovchisini olaylik. U faqatgina ikki fikr orasida qarama-qarshilik bildiruvchi vosita sifatida emas, balki so'zlovchining shaxsiy munosabati, fikrdan qaytish, uzrli holatni bildirish, hatto mulohazali murosani anglatuvchi pragmatik yuklama bilan qo'llanilishi mumkin. Jumladan: "Men u yerga borishni xohlagandim, lekin vaqt topa olmadim" jumlasida so'zlovchining afsuslanish, uzr so'rash yoki o'zini oqlash holatini bildiradi. Bu yerda "lekin" oddiy grammatik vosita emas, balki muloqotda so'zlovchining psixologik pozitsiyasini ko'rsatuvchi belgiga aylanadi.

Tinish belgilar esa ushbu muloqotiy niyatni kuchaytiruvchi yoki yumshatuvchi vazifani bajaradi. Vergul, nuqta, nuqta-vergul, tire, so'roq yoki undov belgilarining har biri turlicha pragmatik effektga ega. Masalan, "Men sizni kutgandim." jumlasida bilan "Men sizni kutgandim!" jumlasida bir xil grammatik shaklda bo'lsa-da, undov belgisi yordamida ikkinchi variantda so'zlovchining g'azab, ranjish yoki urg'u berish ohangi yuzaga chiqadi. Xuddi shuningdek, "Men kelaman, lekin kechroq." va "Men kelaman... lekin kechroq." jumalari orasida ham sezilarli farq bor. Ikkinchi jumlada uch nuqta orqali so'zlovchi noaniqlik, ikkilanma yoki mulohaza holatini bildiradi [2].

Ingliz tilida ham bu holat kuzatiladi. Masalan, "but" bog'lovchisi faqat ziddlik emas, balki ehtiyotkorlik, tushuntirish yoki taklifni yumshatish uchun ham ishlatiladi: "I understand your opinion, but I have some concerns." Bu yerda "but" orqali so'zlovchi mojaro emas, balki murosaviy ohangda o'z fikrini bildiradi. Tinish belgilar, ayniqsa vergul (comma), chiziqcha (dash), nuqta-vergul (semicolon) kabi unsurlar esa gapning urg'usini o'zgartiradi, muloqotdagi kayfiyat va niyatni aniqlashtiradi. Bog'lovchilar va tinish belgilar nutqdagi intonatsiya, ohang va munosabatni ifodalovchi muhim pragmatik vositalardir. Ular orqali so'zlovchi o'z fikrini nafaqat grammatik jihatdan to'g'ri, balki muloqotga mos, nozik ruhiy va ijtimoiy kontekstda ifodalay oladi. Bu jihatlar o'zbek va ingliz tillarining muloqot madaniyatini chuqur anglashda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. O'zbek tilshunosligi doirasida Sh. Bobojonovning "Hozirgi o'zbek adabiy tilining sintaksisi" kitobi muhim nazariy manba hisoblanadi. Ushbu

asarda bog'lovchilarning gaplarni bog'lovchi vosita sifatidagi grammatik xususiyatlari, ularning struktura ichidagi funksional o'rni va sintaktik birliklarni yaratishdagi roli atroflicha bayon etiladi. Muallif asosan strukturaviy yondashuvdan kelib chiqib, bog'lovchilarning turkumlanishi va ularning gap bo'laklari bilan munosabatini o'rganadi [1].

A.G'ulomov va M.Asqarova tomonidan yozilgan "O'zbek tilining stilistikasi" asarida esa bog'lovchi vositalarning stilistik imkoniyatlari va ularning nutqning ifodaviyligiga qo'shgan hissasi o'rganiladi. Ayniqsa, mualliflar tinish belgilarining ohangdorlik yaratishdagi va muallif pozitsiyasini ifodalashdagi roli haqida fikr yuritadilar. Bu jihatdan mazkur asar muloqotdagi pragmatik vositalarning stilistik yondashuvdagi talqinini beradi [3].

Ingliz tilshunosligida esa B. Fraserning "What are discourse markers?" nomli maqolasi muhim nazariy asoslardan biridir. Maqolada bog'lovchilar, ayniqsa diskurs markerlarining pragmatik funksiyasi, ularning muloqotda axborot oqimini tashkil etish va suhbatdoshlar o'rtasidagi munosabatni tartibga solishdagi o'rni tahlil qilinadi. Fraserga ko'ra, bog'lovchilar shunchaki grammatik vosita emas, balki suhbatning intellektual va ijtimoiy tartibini ifodalovchi elementlardir [2].

Muhokama va natijalar. Bog'lovchilarning pragmatik funksiyalarini quyida misol asosida ta'riflash mumkin:

"She opened the door and stepped outside."

("U eshikni ochdi va tashqariga chiqdi.")

Bu yerda and bog'lovchisi ikki ketma-ket harakatni bog'laydi, bu esa voqealarning sodda ketma-ketligini bildiradi.

"I could help you, but I think you should try it yourself."

("Men sizga yordam bera olardim, lekin sizning o'zingiz urinib ko'rishingiz kerak deb o'ylayman").

Bu gapda but bog'lovchisi orqali yordam berish istagi, biroq mustaqillikni rag'batlantirish istagi ifodalanadi so'zlovchining pozitsiyasi ochiladi.

"I missed the train because you didn't call me."

("Men poyezdni o'tkazib yubordim, chunki sen menga qo'ng'iroq qilmading.")

Bu yerda because sababni bildiradi, ammo tinglovchida aybdorlik yoki afsus hissini uyg'otishi mumkin. Bu perlokutsion kuch.

Tinash belgilarining ma'no shakllantirishdagi rolini esa quyidagi misollar asosida ko'rishimiz mumkin:

1. Bog'lovchining o'rnini bosish.

"She was tired; she still continued working."

Bu yerda nuqta-vergul bog'lovchining o'rnini bosib, ikki fikr orasidagi zidlikni hissiy urg'u bilan ifodalaydi.

"U charchagan edi; baribir ishlashda davom etdi."

Bu struktura yozma nutqda sodda, ammo ma'noli ifodani yaratadi.

2. Uslubiy kuch

Inglizcha:

"He came, saw, conquered."

Bu Julius Caesar'ning mashhur "Veni, vidi, vici" iborasi bo'lib, vergullar harakatni tez va qat'iy yetkazadi — and bog'lovchisi atayin tushirilgan.

O'zbekcha:

“U keldi, ko'rdi, zabt etdi.”

Bu yerda vergullar voqealar tezligi va kuchini kuchaytiradi.

Ikkala tilda ham bog'lovchilar koordinatsiyalovchi (va / and, yoki / or, lekin / but) va subordinatsiyalovchi (agar / if, chunki / because) shakllarda bo'ladi. Ingliz tilida tinish belgilar ko'p hollarda bog'lovchi kabi ishlaydi. O'zbek tilida esa bog'lovchilar ochiq va izchil qo'llanadi: “U uyga keldi va darrov uxlab qoldi.”

Inglizcha:

“He came home, fell asleep.” – and qo'llanmaydi, lekin ma'no saqlanadi.

Bog'lovchilar va tinish belgilarini to'g'ri anglash va qo'llash chet tilini o'rganish va tarjima jarayonida katta ahamiyat kasb etadi. Xususan, o'zbek tilini ona tili sifatida egallagan ingliz tili o'rganuvchilari ko'pincha *and*, *but*, *because* kabi keng qo'llaniladigan inglizcha bog'lovchilarni har doim o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qilishga moyil bo'lishadi. Natijada, matn sun'iy, noaniq yoki tabiiylikdan yiroq tus oladi. Shuningdek, ingliz tilidagi *as*, *since*, *while*, *yet* kabi ko'p ma'noli bog'lovchilar kontekstga qarab turli ma'nolarni ifodalashi mumkin. Ularning har doim aniq bir o'zbekcha ekvivalentini topish qiyin bo'lib, tarjimon yoki til o'rganuvchi mazmunni tushunishga va kontekstni tahlil qilishga alohida e'tibor qaratishi kerak bo'ladi [4].

Bundan tashqari, ingliz tilidagi *dash* (-), **semicolon* (;) *, *colon* (:) kabi tinish belgilar ham tarjima jarayonida ko'plab muammolarni keltirib chiqaradi. Chunki bu belgilar ingliz tilida nafaqat grammatik, balki uslubiy va pragmatik yuklamalarga ega bo'lib, ular gap ohangi, urg'u va ma'lumotlar oqimini boshqarishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. O'zbek tilida esa bunday belgilar ko'proq sintaktik chegaralarni belgilashga xizmat qiladi va ba'zan ularning funksional tengdoshlari yo'q bo'lishi mumkin.

Shu sababli, til o'rgatuvchilar va tarjimonlar uchun bog'lovchilar va tinish belgilarni chuqur o'rganish, ularning mantiqiy va pragmatik vazifalarini anglash, faqat so'z darajasida emas, balki matn darajasida ishlay olish malakalarini shakllantirish nihoyatda muhimdir. Bu nafaqat tarjimalarning sifatini oshiradi, balki chet tilida yozilgan matnlarni yanada to'g'ri va chuqur tushunishga yordam beradi.

Masalan:

Ingliz tilida: “As he was tired, he left early.”

O'zbekcha: “U charchagani uchun erta ketdi.”

Ammo “as” vaqt yoki taqqoslash ma'nosida ham ishlatilishi mumkin – bu tarjimada muhim noziklik [5].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, bog'lovchilar va tinish belgilar tilning oddiy grammatik komponentlari sifatida emas, balki muloqotda ruh, munosabat, hissiyot va mantiqni ifodalovchi muhim pragmatik vositalar sifatida namoyon bo'ladi. O'zbek va ingliz tillari misolida olib borilgan taqqoslovchi tahlillar shuni ko'rsatadiki, tilshunoslikda bu kichik ko'ringan elementlar orqali katta ma'no va mazmun yaratiladi. Ular nafaqat gaplar o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlaydi, balki matnning mantiqiy tuzilishi, ifoda aniqligi va uslubiy yaxlitligini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bois, bu unsurlarni chuqur anglash va to'g'ri qo'llash chet tillarini o'rgatishda, tarjimada, shuningdek, badiiy va ilmiy ijodda asosiy til ko'nikmalaridan biri sanaladi. Ularni puxta egallash orqali nafaqat tilga oid bilimlar chuqurlashadi, balki ifoda qilish madaniyati ham yuksaladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Bobojonov Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tilining sintaksisi. – Toshkent: Fan nashriyoti. 2008.
2. Fraser B. «What are discourse markers?» Journal of Pragmatics, 31(7), 1999. – P. 931–952.
3. G'ulomov A., & Asqarova M. O'zbek tilining stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1987.
4. Halliday M. A. K., & Hasan R. Cohesion in English. – London: Longman, 1976.
5. Mirzayeva D. The role of conjunctions in Uzbek and English comparative studies. Philology Research Journal, 12(3), 2020. – P. 45–52.
6. Nunberg G. The Linguistics of Punctuation. CSLI Lecture Notes. Stanford: CSLI Publications. 1990.
7. Quirk R., Greenbaum, S., Leech G., & Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. – London: Longman. 1985.
8. Truss L. Eats, Shoots & Leaves: The Zero Tolerance Approach to Punctuation. – London: Profile Books, 2003.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/5 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).